

Іванько О.О.

Одеський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ КРАЇН ПРИЧОРНОМОР'Я

У статті розглянуто міжнародний досвід державного регулювання туристичної сфери країн Причорномор'я – Грузії Болгарії, Румунії та Туреччини. Окреслено причини, які гальмують розвиток туризму в Україні. Надано динаміку розвитку туристичної сфери країн Причорномор'я. Висвітлено державні моделі управління туристичною сферою. Розглянуто співробітництво між урядом і недержавними організаціями як необхідна складова розвитку туризму.

Ключові слова: розвиток туризму, державна політика туризму, конкурентоспроможність, політика стимулювання, туристичні потоки, туристичний потенціал.

Постановка проблеми. Україна, як туристична держава, має різноманітні туристичні дестинації, а її розташування (центрально-східна Європа), значна забезпеченість території бальнеологічними ресурсами та приморськими узбережжями, схожість ландшафтів, різноманітність природних ресурсів, гірські хребти Карпат, самобутні традиції та звичаї регіонів – усе це робить Україну конкурентоспроможною на туристичному ринку. Хоча нинішня соціально-економічна ситуація в країні та відсутність комплексної та систематичної моделі управління туризмом і рекреаційною сферою в Україні призвели до зниження конкурентоспроможності України як туристичного бренду на світовому ринку. На відміну від України, її причорноморські сусіди активно використовують свій туристичний потенціал, поєднуючи його із грамотною та ефективною державною політикою і внаслідок цього отримують покращену економіку, збільшення туристичних потоків та інвестицій у країну.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження туристичної галузі України висвітлюється у працях таких науковців і вчених: Т.М. Безверхнюк, С.М. Биржаков, Г.О. Ворошилова, В.В. Гловацька, А.Ю. Єременко. В Україні туристична політика не має комплексного та системного характеру. Перебуваючи в складних умовах, необхідно переймати успішний досвід країн Причорномор'я та впроваджувати дієві моделі використання туристичного потенціалу країни.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення міжнародного досвіду держав-

ного регулювання туристичної сфери країн Причорномор'я.

Виклад основного матеріалу дослідження. Туризм – це одна з найприбутковіших, найбільш і найшвидше зростаючих галузей будь-якої країни. За даними Всесвітньої туристичної організації, щорічно подорожує більше 800 млн осіб. Витрати туристів без авіаперевезень до 2020 року становитимуть 5 трлн доларів США. Туристична діяльність є джерелом зростання ВВП, дає змогу не тільки створити робочі місця, частково наповнити бюджет або навіть є основним джерелом надходжень до бюджету, але й виступає як соціокультурний чинник – місток між різними культурами, країнами. Туризм дає можливість налагодити міжкультурну та міжособистісну комунікацію [16].

Відповідно до Стратегії сталого розвитку до 2020 року та Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, однією з нагальних реформ, яка має бути здійснена, є популяризація України у світі та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі. Це означає формування та просування бренду-повідомлень про Україну – Україна приваблива для туризму [8].

Проте, на жаль, за рейтингом туристичної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму у 2017 році, Україна посіла 88 місце серед 136 країн [15, с. 9], 2015-й рік – відсутня в рейтингу [14, с. 5], 2013-й рік – 76 місце із 140 країн [13, с. 10]. Як можемо бачити Україна втратила 12 позицій у конкурентоспроможності за останні п'ять років. На жаль, в Україні відсутнє реальне

середньострокове та довгострокове планування розвитку туристичної сфери (хоча є документи, які підтверджують зворотнє), що й призводить до бажання отримати прибуток «тут і зараз», не вдаючись до постійного розвитку. Існують лише окремі туристичні точки, які не мають змоги повною мірою забезпечити розвиток сфери туризму.

Україна, маючи вихід до Чорного моря, на жаль, не сповна використовує цей природний потенціал. Хоча найближчі чорноморські сусіди України – Грузія, Болгарія, Румунія та Туреччина – використовують Чорне море як ефективний і дієвий ресурс для залучення туристів. Проактивна державна політика країн-сусідів призвела до того, що туристична сфера почала розвиватись із кожним роком, а причорноморські території країн стали відмінними курортами, спрямованими на задоволення потреб туристів. І, як результат, за період 2013–2018 років Болгарія, Туреччина та Румунія покращили свій рейтинг конкурентоспроможності на кілька позицій. Грузія, як ще одна туристична чорноморська країна, трохи втратила свої позиції: 2013 рік – 66 місце, 2017 рік – 70 місце, проте, порівняно з Україною, такий результат не здається надто негативним.

Звісно, що війна на Сході – вагомий гальмівний фактор розвитку туризму. Як наслідок – зменшення туристичних потоків за останні роки. За даними Державної служби статистики, у 2013 році (до початку АТО) кількість туристів становила 3 454 316 осіб [10], а у 2015 році – 2 019 576 осіб [10], у 2016 році – 2 549 606 осіб [10]. Отже, можемо стверджувати, що динаміка туристичних потоків залишає бажати кращого. З кожним наступним роком, починаючи з 2013 року, кількість туристів зменшувалась, і як наслідок цього – зменшення надходження коштів до бюджету, зниження привабливості країни як туристичної дестинації, зниження туристичних потоків.

Безперечно, що проведення Операції Об'єднаних сил на території країни значно гальмує розвиток туристично галузі, проте, окрім цієї очевидної причини, в Україні також існує низка інших причин, які заважають розвитку туризму, зокрема такі: відсутність цілісної системної державної політики розвитку та підтримки галузі; відсутність належних умов для роботи туристичних підприємств, установ та організацій; низький рівень інформаційного супроводження туристичної діяльності; обмеження щодо забезпечення зростання кількості туристів і рекреантів через не облаштованість територій та об'єктів рекреа-

ційно-туристичної сфери та низький рівень туристичного сервісу і так далі.

Якщо говорити про сусідні країни Причорномор'я, то їхній стан туристичних потоків значно кращий. У 2013 році кількість туристів у Грузії досягла 5 392 303 осіб, що означає зростання на 22%. У 2014 році вони досягли рекордного числа 5 515 559 осіб, що становить річний приріст у 2%. У 2015 році цей показник становив 5 901 094, що становить річний ріст 7%. Число міжнародних туристів у Грузії досягло рекордного числа в 6 365 825 у 2016 році, що на 449 731 більше, ніж у попередньому році, що становить річний приріст 7,6% [3]. Наприклад, у січні-березні 2018 року кількість туристів, які відвідали Грузію становила 659 338 осіб, що на 28,2% більше, ніж за аналогічний період минулого року [1]. Отже, країна за цей період не тільки збільшила туристичні потоки, а й посіла стабільне місце на туристичній карті світу.

У період з 2013 по 2015 роки кількість туристів в Румунії збільшилась із 8 019 000 осіб до 9 331 000 осіб [4]. У 2016 році прибуття мандрівників до Румунії становило 10,2 млн осіб. У 2017 році прибуття зафіксувало зростання на 6% за кількістю поїздок [4]. Отже, можемо стверджувати, що кількість туристів за останні 4 роки значно збільшилась і, як наслідок цього – збільшення привабливості країни, наповнення бюджету, створення нових робочих місць і розвиток туристичної галузі.

Згідно з даними Національного інституту статистики Болгарії, загалом 7 310 845 іноземних туристів (крім відвідувачів транзиту) відвідали Болгарію в період із січня по грудень 2014 року, що на 6% більше, ніж у 2013 році, у 2015 році країну відвідало 7,1 мільйона іноземних туристів [9]. Загалом, 8,88 млн людей відвідали країну у 2017 році, що на 7,6% більше, ніж 2016 року (8,2 млн). За місяць лютий 2018 року Болгарію відвідали 193 123 туристи [9]. Отже, за цей період Болгарія кожного року ставала дедалі більш привабливою для туристів, що, у свою чергу, збільшило ВВП на 15%.

Ще один сусід України по Чорному морю – Туреччина. Цій країні за 20 років вдалось перетворити депресивні рибальські селища в курорти світового рівня. За словами міністра з питань культури та туризму Омера Челіка, у 2014 році загальна кількість прибуття туристів до Туреччини збільшилася на 5,5%, порівняно з 2013 роком; у 2014 році Туреччину відвідали 36 837 900 туристів; збільшення на 5,52% з 34 910 098 туристів

спостерігалось у 2013 році, що дало змогу зайняти 6-е місце за популярністю серед туристів у світі; у 2015 році близько 36 000 000 туристів відвідали Туреччину [5]. У 2016 році до Туреччини прибуло 25,3 мільйона іноземних туристів. Це було значним падінням, порівняно з попередніми роками, коли кількість іноземних туристів поступово зростала. Відновлення, однак, розпочалося у 2017 році, коли кількість іноземних відвідувачів зросла до 32 мільйонів. І вже в лютому 2018 року кількість іноземців, які відвідали Туреччину, зросла на 31,66%, порівняно із 2017 роком у цьому ж періоді [5]. Отже, як бачимо, кількість туристів, які відвідали Туреччину, невпинно зростає, хоча й були моменти, що кількість знижувалась, проте катастрофічних наслідків сфера туризму Туреччини не відчула та змогла знову вийти на належний рівень.

Один із чинників, завдяки якому таке покращення динаміки зросту туристичних потоків стало можливим, – це грамотно побудована державна політика. Експерти визначають державну політику в туристичній сфері причорноморських країн стосовно чорноморських дестинацій як політику стимулювання. Також експерти зазначають, що win-win-стратегія для туристичних операторів, готелів, інвестиційних компаній і добре продумана регуляторна політика значно сприяють розвитку туристичної сфери та надають можливість наповнити місцеві бюджети [1]. Така політика щодо однієї з важливих галузей економіки дасть змогу досить швидко значно покращити розвиток туризму, працевлаштувати місцевих жителів, побудувати розгалужену мережу готелів, а також залучити в країну іноземних туристів. При цьому розвиток туризму відбувається без будь-яких преференцій для місцевого бізнесу – і для місцевих жителів, і для іноземців уряд надає рівні можливості.

Завдяки грамотно побудованій державній політиці на підтримку сфери туризму Грузія продемонструвала один із найвищих у світі темпів зростання туризму: загальна кількість іноземних туристів, які відвідали країну, збільшилася більш ніж на 300% – з 1,5 млн до 5,4 млн осіб. Головним слоганом туристичної Грузії є фраза, яка була вигадана Національною туристичною адміністрацією, – «Грузія – країна життя». Загальні доходи (2009–2013 роки) від туристичної діяльності зросли з 475 млн дол. до 1,8 млрд дол. США, перевищивши середньосвітовий показник більш ніж у 20 раз [1]. За останні роки держава реалізувала ряд важливих проектів у Сігнагі, Кварелі, Батумі,

Анаклії, Кобулеті, Мцхете, Гудаурі й інших містах. Ці проекти також посприяли залученню туристів. Наприклад, Батумі став перлиною Чорноморського узбережжя, і вся Аджарія стала привабливим курортним регіоном. Такі успіхи стали можливими завдяки тому, що уряд Грузії вирішив створити вільні туристичні зони (ВТЗ), де потенційним інвесторам пропонуються особливі пільгові умови – інвестор звільняється від податку з прибутку, оплати вартості земельної ділянки та від податку з отриманого прибутку у разі первинної реалізації цієї ділянки до 1 січня 2026 року. Крім того, згідно із законом, підприємці у ВТЗ будуть звільнені і від податку на майно. Однак внесок держави в розвиток туристичної інфраструктури внесенням змін до законодавства не обмежується. Держава зобов'язується створити всю необхідну інфраструктуру: налагодити електропостачання, провести водо- і газопроводи, побудувати дороги, аеропорт і яхт-клуби, облаштувати джерела природних термальних вод, які мають лікувальні властивості. І все це за коштів бюджетних асигнувань. Взаємодія держави та приватного сектору вважається одним із шляхів до успішного розвитку туризму [7].

Експерти наголошують, що Туреччина стала одним із кращих прикладів розвитку туризму. Політика Туреччини у сфері туризму переважно спирається на наявний потенціал. Міністерство туризму, взявши до уваги всі фактори, які впливають на індустрію туризму, проводить активні рекламні кампанії в 40 країнах за допомогою 23 своїх бюро. Під час вироблення стратегії враховувалися найважливіші особливості Туреччини, що відрізняють її від конкурентів. Природне, історичне та культурне різноманіття, обумовлене географічним положенням Туреччини між Азією та Європою, визначає виконувану нею функцію – своєрідного міжконтинентального моста. Основним стимулом, який влада Туреччини запропонувала інвесторам, є безкоштовна оренда землі терміном на 49 років у перспективних для туристичного бізнесу районах. Крім того, майбутні готельєри отримували пільгові тарифи на електрику, воду та газ, звільнення від ряду податків і зборів, а також пільгове кредитування будівництва. Держава, у свою чергу, вкладає кошти в інфраструктуру загального користування [5]. Також уряд здійснює політику усунення будь-яких бюрократичних бар'єрів, які можуть перешкоджати зростанню туристичного сектора. І як наслідок – збільшення іноземних інвестицій і шосте місце у світі серед популярних напрямків серед туристів.

Ще один сусід Причорномор'я – Болгарія. У Болгарії туристична сфера стала пріоритетною на державному рівні та стає дедалі більш значущим чинником із надходжень до болгарського бюджету. Туристична сфера досить добре фінансується державою. Аналіз ринку показує, що якщо капітальні інвестиції в галузь становили близько 1 млрд лев у 2016 році, то у 2017 році цей показник збільшився до 1,4 млрд лев. Окрім державного рівня, туристична сфера розвивається завдяки Громадам Болгарії (адміністративно-територіальна одиниця Болгарії другого рівня; володіє місцевим самоврядуванням). Вони зрозуміли значення туризму для розвитку економіки їхніх регіонів і стали розвивати свій туристичний потенціал – оновлювати старі й будувати нові музеї та атракціони; розвивати дорожню мережу; покращувати туристичні маршрути в горах, ставлячи інформаційні щити, туристичне маркування, альтанки для відпочинку [6].

Румунська політика туризму дуже схожа на болгарську. Питаннями туризму нині в Румунії займається Міністерство туризму, створене на базі раніше існуючих відомств – Національної адміністрації з туризму, Служби з роботи з туристичними фірмами та Служби з розвитку туризму. Міністерство туризму Румунії контролює процес приватизації туристських об'єктів. Окрім центрального рівня, який здійснює безпосередній контроль над розвитком туристичної сфери, активно залучена до цього процесу й місцева влада. Місцевим органам влади покладено завдання забезпечувати ефективну інфраструктуру на своїй території: дороги, каналізація, утилізація відходів і відновлення фасадів будівель спадщини, сприяння розвитку спорту, рекреаційної діяльності. Відповідно, бажано, щоб земля, яка дає можливість розвивати курорти, була надана великим інвесторам центральними або місцевими державними органами. Приватні інвестори повинні бути зацікавлені в інвестуванні в житлові споруди (готелі та резиденції в оренду) з комплексним розвитком. Саме тому Уряд Румунії активно підтримує політику щодо передачі частини держвласності в приватні руки – саме такий крок було зроблено Болгарією, і це добре позначилось на розвитку сфери [4].

Ще одним кроком для розвитку туризму в Румунії є створення молодіжного туристичного кластера. Таке рішення прийняло міністерство туризму Румунії у 2014 році. Ця ініціатива підтримується UNWTO та передбачає об'єднання зусиль державних інститутів, приватних компаній і між-

народних організацій задля досягнення спільної мети – просування молодіжного туризму в Румунії задля позиціонування країни як туристичного напрямку для молодих людей. За словами міністра з малих і середніх підприємств, ділового клімату та туризму Румунії Флоріна-Миколу Жіану, «мета цього кластера полягає в тому, щоб розвивати проекти, орієнтовані на молодих людей у всьому світі, та збільшувати цю нішу туризму в Румунії. Така ініціатива надалі може стати каталізатором для створення аналогічних кластерів в Європі та моделлю передового досвіду у світі» [11].

Для планомірного розвитку туристичної сфери Уряд Румунії розробив Генеральний план національного туризму Румунії на 2007–2026 роки, який зосереджується на туристичних ресурсах регіонів. Згідно з Планом наявні фінансові та рекламні засоби не будуть достатніми для побудови якісної інфраструктури туризму в більшості регіонів, що охоплюють усю територію, тому треба більше наполягати на областях, проектах і турах, які можуть охоплювати великі території та можуть урізноманітнити туристичну пропозицію. Цей план активно підтримується як Урядом країни, так і організаціями ЄС. Протягом останніх років технічна підтримка та допомога були надана UNDP та низкою неурядових і донорських організацій, включно з USAID, GTZ та CHF International за ряд окремих проектів (наприклад, розроблення веб-сайтів NTA, дослідження ринку, консультації на місцевому рівні, туристичний інформаційний центр). Такі кроки дали змогу залучити значну кількість туристів до країни, а також постійно підтримувати розвиток туристичної сфери на належному рівні [12, с. 1].

Бажання постійно отримувати економічний ефект від туризму спонукає країни до проактивного мислення – постійний і безперервний маркетинг. Незважаючи на те, що кількість туристів зростає, кошти на рекламу витрачаються постійно, оскільки цілеспрямована реклама – дуже дієвий та ефективний спосіб залучення туристів [2, с. 81].

Окрім реклами, держави активно співпрацюють із недержавними організаціями, адже вони виконують функції недержавного регулювання у сфері туризму. Їхня діяльність спрямована на створення умов, сприятливих для розвитку туристського бізнесу та туризму як соціального явища. Держава співпрацює з недержавним сектором управління у сфері туризму та надає підтримку його діяльності через розміщення державних замовлень на виконання завдань за програмами та планами розвитку туризму [2, с. 80]. Окрім того,

для участі в міжнародних проектах, спрямованих на розвиток туризму, необхідною умовою є залучення недержавної організації як партнера.

Висновки. Отже, підсумовуючи вищесказане, можемо зробити висновок, що грамотно побудована державна політика у сфері туризму не тільки сприятиме розвитку сфери, а й значно покращить економіку країни. Також важливим фактором є те, що без державних та інозем-

них інвестицій розвиток туризму неможливий або вкрай утруднений. Досвід причорноморських країн доводить, що, спираючись на власний потенціал країни, а також зацікавленість законодавчих і виконавчих органів влади у розвитку туристичної сфери виводять її на один із пріоритетних напрямів розвитку держави та зміцнюють її позиції на карті туристичної конкурентоспроможності.

Список літератури:

1. «Грузія – страна жизни». Стратегия развития туризма в Грузии. Всемирный Банк. 2015. URL: <http://www.vsemirnyjbank.org/ru/news/feature/2015/12/07/a-tourism-strategy-for-georgia-country-of-life>.
2. Галасюк С.С. Міжнародний досвід державного управління розвитком туризму. Стан та перспективи інформаційно-інноваційного розвитку ринку туристичних послуг: мат. Міжнар. наук.-практ. конф. Донецьк-Святогірськ: Донецький інститут туристичного бізнесу, 2010. С. 79–82.
3. Манана Девидзе Развитие туризма в Грузии: в интересах экономики и на благо граждан. International Center for Trade and Sustainable Development. 2017. URL: <https://www.ictsd.org/bridges-news/мосты/news/развитие-туризма-в-грузии>.
4. Особенности развития международного туризма в Румынии. Мир Знаний. URL: <http://mirznaniy.com/a/225017/osobennosti-razvitiya-mezhdunarodnogo-turizma-v-rumynii>.
5. Романюк Е. Берег турецкий. Как за 20 лет Турция стала Меккой мирового туризма. Фокус. 2017. URL: <https://focus.ua/world/378436/>.
6. Рынок туризма в Болгарии. MAXRISE Consulting. 2017. URL: <https://maxrise-consulting.com/rynok-turizma-bolgarii/Romania National Tourism Master Plan 2007–2026>.
7. Свободные туристические зоны в Грузии. Business Грузии. 2014. URL: <http://bizzone.info/pop/1403036254.php>.
8. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#n10>.
9. Туризм: статистические данные. Национальный статистический институт Болгарии. URL: <http://www.nsi.bg/bg/content/1847/туризм>.
10. Туристичні потоки 2000–2017. Державна служба статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
11. ЮНВТО приветствует инициативу Румынии по созданию молодежного туристического кластера. World Tourism Organization. 2014. URL: <http://media.unwto.org/ru/press-release/2014-10-29/yunvto-privetstvuet-initsiativu-rumynii-po-sozdaniyu-molodezhnogo-turistich>.
12. Romania National Tourism Master Plan 2007–2026. World Tourism Organization. Spain, 2007. 154 p.
13. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2013 / Professor Klaus Schwab et al. Geneva, 2013. 485 p.
14. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2015 / Professor Klaus Schwab et al. Geneva, 2015. 509 p.
15. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2017 / Professor Klaus Schwab et al. Geneva, 2017. 371 p.
16. Tourism – an economic and social phenomenon. World Tourism Organization. 2017. URL: <http://www2.unwto.org/content/why-tourism>.

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ СТРАН ПРИЧЕРНОМОРЬЯ

В статье рассмотрен международный опыт государственного регулирования туристической сферы стран Причерноморья – Грузии, Болгарии, Румынии и Турции. Обозначены причины, тормозящие развитие туризма в Украине. Представлена динамика развития туристической сферы стран Причерноморья. Освещены государственные модели управления туристической сферой. Рассмотрено сотрудничество между правительством и неправительственными организациями как необходимая составляющая развития туризма.

Ключевые слова: развитие туризма, государственная политика туризма, конкурентоспособность, политика стимулирования, туристические потоки, туристический потенциал.

**MODERN TENDENCIES OF TOURISM SPHERE DEVELOPMENT
OF THE BLACK SEA COUNTRIES**

The article examines the international experience of state regulation of tourism in the countries of the Black Sea region - Georgia, Bulgaria, Romania and Turkey. The reasons hampering development of tourism in Ukraine are outlined. The dynamics of the tourism sphere development in the Black Sea countries is presented. State models of tourism management are covered. Cooperation between the government and non-governmental organizations as an essential component of tourism development is considered.

Key words: *tourism development, state tourism policy, competitiveness, incentive policy, tourist flows, tourism potential.*